

РЕЦЕНЗІЯ

**доктора юридичних наук, професора Потіпа Миколи Миколайовича
на дисертацію Моршиніна Євгена Вікторовича на тему: «Суб'єктивні
публічні виборчі права та суб'єктивні публічні управлінські права
приватної особи»,
поданої на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії в
галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Відгук підготовлено на підставі рукопису дисертаційного дослідження та опублікованих праць здобувача.

1. Ступінь актуальності теми дисертації. Демократичні вибори є одним з вищих безпосередніх виявлень влади і волі народу, основою формування органів державної влади та місцевого самоврядування, інших органів народного (національного) представництва, які обираються, виборних посадових осіб. Відповідно до статті 38 Конституції України закріплено право громадян «брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування». Відтак нормативне закріплення та забезпечення правової ефективності системи інструментів реалізації та захисту суб'єктивних публічних виборчих прав та суб'єктивних публічних управлінських прав приватної особи України є безумовною ознакою впровадження ідеї правової, демократичної держави.

Визначальною складовою забезпечення реалізації та захисту суб'єктивних публічних виборчих прав та суб'єктивних публічних управлінських прав приватної особи України, ознакою демократичності та прозорості проведення виборів в країні є створення ефективної системи здійснення процедури оскарження рішень, дій чи бездіяльності будь-якого суб'єкта виборчого процесу. Так, відповідно до положень Кодексу належної практики у виборчих справах (Code of Good Practice in Electoral Matters) відбулося закріплення права виборців оскаржити результати виборів та

рішення, дії або бездіяльність, які мали місце до дня голосування; наділення звичайних, спеціалізованих або конституційних судів чи виборчих комісій компетенцією розглядати справи про виборчі спори; вимагати оперативного розгляду таких скарг за умови забезпечення формальної нескладності процедури оскарження. Таким чином, відповідно до визнаних міжнародних стандартів до системи гарантій забезпечення реалізації та захисту суб'єктивних публічних виборчих прав та суб'єктивних публічних управлінських прав приватної особи України на належному рівні правової ефективності відноситься створення умов для реалізації функції судового контролю виборчого процесу.

Проте, не зважаючи на очевидну актуальність та практичну затребуваність дослідження проблеми забезпечення ефективності здійснення реалізації та захисту суб'єктивних публічних виборчих прав та суб'єктивних публічних управлінських прав приватної особи України, вирішення такого науково-практичного завдання здійснено на фрагментарному рівні. До того ж попри здійснену діяльність із систематизації виборчого законодавства, що втілилось у прийнятті 19 грудня 2019 року Виборчого кодексу України, ряд суттєвих процедурних аспектів забезпечення реалізації та захисту реалізації та захисту суб'єктивних публічних виборчих прав та суб'єктивних публічних управлінських прав приватної особи України, ефективності інструментів виборчого процесу залишились поза увагою законодавця, що створює «родюче підґрунтя» для виникнення виборчих спорів, врегулювання яких є важливим викликом, що стоїть в сучасних умовах для національної судової системи.

З врахуванням вище зазначених міркувань актуальність та необхідність здійсненого Є.В. Моршиніним дисертаційного дослідження не викликає сумнівів, акцентує його практичну затребуваність у забезпеченні ефективності реалізації надзвичайно важливої функції держави, що виявляється у реалізації на належному рівні суб'єктивних публічних виборчих прав та суб'єктивних публічних управлінських прав приватної

особи України.

Дисертаційна робота Є.В. Моршиніна узгоджується із змістом наукової теми «Реалізація та захист майнових та немайнових прав приватної особи» (Юр-32 № д.р.0121U110613), яка здійснювалась на кафедрі цивільного, господарського та екологічного права Навчально-наукового інституту гуманітарних та соціальних наук Національного технічного університету «Дніпровська політехніка». Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» (протокол №16 від 08.12.2021 р., з подальшим уточненням (протокол №5 від 25.04.2024 р.).

Тема дисертації корелюється із вимогами положень Концепції розвитку електронного урядування в Україні; Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації; Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та плану заходів щодо її реалізації; Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації, затвердженої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 167-р, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021.

2. Обґрунтованість та новизна наукових положень, одержаних висновків та рекомендацій. Загальний аналіз змісту дисертації свідчить про самостійність і цілісність проведеного дослідження, його актуальність і високий науковий рівень, теоретичне і практичне значення для вдосконалення правового регулювання здійснення суб'єктивних публічних виборчих прав та суб'єктивних публічних управлінських прав приватної особи України, а також для проведення науково-дослідної і правотворчої діяльності та у навчальному процесі.

Дисертація Є.В. Моршиніна характеризується системним підходом до предмета дослідження. Визначені в роботі задачі дослідження відповідають його загальній меті, яка полягає у визначенні сутності та особливостей

реалізації суб'єктивних публічних виборчих прав та суб'єктивних публічних управлінських прав приватної особи України, формулювання науково-обґрунтованих пропозицій та рекомендацій щодо його удосконалення. Структура повністю відповідає меті і задачам дослідження, дозволяє послідовно розглянути всі проблеми, визначені автором.

Високий ступінь наукової обґрунтованості результатів виконаного дослідження, що в концентрованому вигляді знайшли відображення у сформульованих здобувачем наукових положеннях, висновках і рекомендаціях, забезпечено методологічним і теоретичним обґрунтуванням його вихідних положень; застосуванням комплексу наукових методів, адекватних об'єкту, предмету, меті і задачам дослідження; використанням сучасних досягнень юридичної науки та широкої джерельної бази дослідження; здійсненням апробації основних концептуальних ідей і положень дослідження. Вдалий вибір методів дослідження, аналіз і синтез наукової літератури, нормативно-правових актів та узагальнення отриманої інформації з метою дослідження механізму здійснення функції держави із реалізації суб'єктивних публічних виборчих прав та суб'єктивних публічних управлінських прав приватної особи України в контексті українського державотворення дозволили успішно розв'язати поставлені задачі.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації підтверджується їх апробацією у відкритому друку, обговоренням на наукових конференціях, інших наукових заходах. Достовірність одержаних результатів підтверджується не тільки їх суто науковою значимістю, як певною системою здобутих дисертантом нових знань, що заповнюють деякі прогалини в адміністративно-процесуальному праві України, але й їх практичною затребуваністю на сучасному етапі, зокрема для вдосконалення чинного національного законодавства в тій його частині, що стосується реалізації та забезпечення ефективності здійснення суб'єктивних публічних виборчих прав та суб'єктивних публічних управлінських прав приватної особи України. Проведена автором науково-дослідна робота є результатом

його власних напрацювань, вдалою спробою визначення особливостей забезпечення суб'єктивних публічних виборчих прав та суб'єктивних публічних управлінських прав приватної особи України.

Доцільно підтримати автора у його спробі здійснити класифікацію суб'єктивних публічних прав приватної особи: залежно від змісту системи прав та свобод приватної особи суб'єктивні публічні права приватної особи поділяються на: 1) право на участь у державному управлінні і соціально-політичній активності: на державну службу, внесення пропозицій, одержання необхідної інформації і документів у встановленій формі, проведення зборів, мітингів, демонстрацій, створювати суспільні об'єднання або входити до їх складу та ін.; 2) право на одержання допомоги від відповідних компетентних організацій: на медичну, санітарно-епідеміологічну допомогу, безкоштовне користування певними благами (бібліотеками, парками та ін.), користування транспортом, одержання платних і інших послуг; 3) право на захист: в адміністративному порядку (адміністративна скарга, адміністративно-юрисдикційне виробництво), судовому порядку (скарга, позов), особисто громадянином (необхідна оборона; залежно від ступеня налагодженості взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування (підрозділ 1.3).

Суб'єктивні управлінські права приватної особи визначаються автором як складова системи суб'єктивних публічних прав. До суб'єктивних управлінських прав приватної особи віднесено: право на організацію проведення зборів, мітингів, демонстрацій і інших публічних заходів, об'єднання для захисту своїх інтересів, звернення особисто чи колективно до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, відшкодування за рахунок держави, чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень тощо; залежно від функціонального

змісту суспільних відносин (регулятивні права особи та охоронні права особи (наприклад, право ознайомлюватися з матеріалами, давати усні і письмові пояснення, заявляти клопотання, користуватися при розгляді справи юридичною допомогою тощо)).

Як вірно зазначає Є.В. Моршинін здійснення суб'єктивних публічних прав приватної особи має базуватися на запровадженні ефективної системи гарантій, реалізація яких дозволяє забезпечити їх охорону, захист та відновлення. До системи гарантій здійснення суб'єктивних публічних прав приватної особи у випадку їх порушення відноситься, зокрема, закріплення імперативу забезпечення рівності права особи на захист, недопустимість проявів будь-якої дискримінації, обґрунтованість підстав застосування обмеження волі особи, в тому числі застосування арешту, депортації.

До системи гарантій суб'єктивних публічних прав приватної особи віднесено: створення дієвого механізму доступу до інформації про діяльність та результати діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування; система гарантій захисту публічних службовців. До підсистеми суб'єктивних публічних виборчих прав приватної особи віднесено: право свободи реалізації політичної волі шляхом утворення відповідних об'єднань; активні та пасивні виборчі права (с. 85-86).

Варто відзначити і авторську спробу щодо обґрунтування, що дотримання принципів здійснення суб'єктивних публічних управлінських та виборчих прав пов'язується із забезпеченням реалізації принципів: загальноправового характеру - нормативної визначеності, що зокрема, відображується у встановленні процедурних аспектів їх реалізації; принципу законності здійснюється у його поєднанні із принципами верховенства права, законності, гуманізму, демократизму, справедливості; спеціальноправового характеру – сталості виборчого законодавства; періодичності ініціювання виборчого процесу; адміністративної сервісності.

Є.В. Моршинін комплексно обґрунтовує, що до засад належності реалізації суб'єктивних публічних виборчих прав відноситься забезпечення

їх періодичності, із дотриманням розумних часових проміжків; дотримання вимог таємності, рівності реалізації прав; сталості виборчого законодавства України; принцип поваги до результатів виборчого процесу (підрозділ 2.2).

Необхідно підтримати висновок Є.В. Моршиніна, що суб'єктивні публічні управлінські права та суб'єктивні публічні виборчі права забезпечуються складною сукупністю визначальних засад функціонування органів влади, де важливе місце поряд із принципом верховенства права відіграє принцип законності.

Дисертація містить ряд інших напрацювань теоретичного та практичного характеру, які є вкрай своєчасними, і можуть бути використані науковцями, практичними працівниками у діяльності, спрямованій на подальший розвиток та вдосконалення механізму реалізації суб'єктивних виборчих прав та суб'єктивних публічних управлінських прав в Україні.

3. Академічна доброчесність. Ознак порушення автором академічної доброчесності, зокрема, випадків оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів інших авторів без зазначення авторства (академічний плагіат), не виявлено.

4. Повнота викладання наукових положень, висновків та рекомендацій в опублікованих працях.

Основні положення та результати дисертаційного дослідження було опубліковано у 9 наукових публікаціях статтях, з них 3 – у наукових фахових виданнях України з юридичних наук категорії Б, один розділ у колективній монографії, одна стаття – у науковому виданні, яке індексується у науково-метричній базі «Web of sciences», а також у 4 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

5. Зауваження. Разом з тим, визнаючи загалом високий теоретичний рівень дисертації Є.В. Моршиніна, її значне практичне значення, варто зазначити, що це не виключає можливості критично підійти до окремих позицій, висловлених здобувачем у роботі, зупинитися на деяких конкретних

зауваженнях і побажаннях.

1) Структура рецензованого дисертаційного дослідження викликає певні заперечення. Вважаємо, що автору слід було б окрему увагу приділити системі інструментів захисту суб'єктивних виборчих прав та суб'єктивних публічних управлінських прав в цілому, визначивши процедурні аспекти функціонування виборчих комісій як суб'єктів розгляду публічно-правових спорів у адміністративному порядку;

2) В межах рецензованого досліджування функція судового контролю виборчого процесу автором розглядається крізь призму реалізації повноважень у порядку адміністративного судочинства, що, зокрема, відображено у другому розділі. Однак поза увагою автора залишилася проблематика забезпечення позовів та дослідження проблеми здійснення судового контролю за виконанням рішень суду у сфері захисту виборчих прав;

3) Зростаюча роль фізичних осіб-нерезидентів України у здійсненні внутрішньої та зовнішньої національної політики (зокрема, що виявляється у призначенні на керівні посади органів державної влади та місцевого самоврядування) очевидним наслідком породжує проблематику реалізації активного та пасивного виборчого права такими особами. Дослідження такої проблеми, на жаль, в межах дисертації Є.В. Моршиніна не відбулося, хоча воно не виходить за межі його об'єкту та предмету;

4) У дисертації відсутній достатній аналіз зарубіжного досвіду регулювання статусу особи як суб'єкта виборчих та управлінських прав у системах публічного права демократичних держав. Такий аналіз міг би поглибити теоретичне осмислення правової природи відповідних прав.

Наведені спірні положення і висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, яка носить самостійний і творчий характер, має наукову і практичну цінність. Наявність дискусійних питань, насамперед, характеризує складність і актуальність досліджуваної теми та

власний підхід до її розгляду дисертантом. В дослідженні автору вдалося досягти його мети.

Вище наведені міркування дозволяють зробити висновок про те, що дисертація **«Суб'єктивні публічні виборчі права та суб'єктивні публічні управлінські права приватної особи»** є завершеним науковим дослідженням, в якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має істотне значення для розвитку правової науки, тобто за своєю актуальністю, новизною постановки та вирішенням досліджених проблем, теоретичним рівнем та практичною значущістю відповідає вимогам, передбаченим Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, а її автор – Євген Вікторович Моршинін заслуговує на присудження йому за результатами публічного захисту ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

РЕЦЕНЗЕНТ:

**доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри
цивільного, господарського та екологічного права
Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»**

М.М. Потіп